

Marijan Markovac:

Stari svatovski običaji u Andrijevcima

Štampa Državne štamparije Kraljevine Jugoslavije
Beograd, 1935

Stari svatovski običaji u Andrijevcima

Prije šesdeset i više godina držali su graničari u bivšoj brodskoj pukovnici (br. 7) svadbene svečanosti više dana. Narod je živio u zadrugama, bavio se ratarstvom, stočarstvom, pa kad bi došao bilo koji dan na koji se pozivala rodbina, prijatelji i susjedi, nisu žalili potrošiti ni iz hambara ni iz podruma, a klalo se od blaga i rogato i šušato. Svaka zadruga a i samci hoće da se pokažu, hoće da su prvi. Bolje da izgine selo, nego običaji — govorili su stari i u ovom našem kraju. Za mobu, krštenje, svadbu ili karmine naš se čovjek pobrinuo, da su mu gosti i uzovnici i siti i liti.

Najviše se trošilo kod svadbe. Tu nisu koristile ni naredbe¹⁾, da se troškovi smanje. I preko naredaba i pouka²⁾ prelazilo se i gotovo do najnovijeg doba svatovski se običaji nisu mnogo promijenili.

Graničari su se ovdje ženili najviše iz svoga sela. Ako su uzimali djevojku iz drugoga sela, i ta je bila iz Granice. Rijedak je bio slučaj, da bi se graničar oženio iz Paorije t. j. iz civilne Hrvatske, gdje nije „sablja gospodarila“, nego gospoštije i ban. U granici (Krajini, na turskoj međi) nije međutim bilo kmetstva, ali se danak plaćao vječnim vojničovanjem. I tako je sistem stvorio, da je svijet iz Granice kao nekakav vitez poprijeke gledao kmetove u Paoriji*). Stari su graničari govorili, da se ne žene s „paorašima“, jer oni imaju drugi život i običaje. Naše su djevojke i snaše — kazivali su — obučene i počesljane drugačije, nekud ljepše od paorkinja, za koje kažu graničari, da su „drljate“. Djevojke graničarke nisu htjele da se udaju u Paoriju, nego u selu, a ako već nema prigodna momka počekat će, dok dođe momak iz drugoga graničarshog sela. Koliko su graničari držali do svojega kraja, običaja i svojih pravica neka posluži pjesma, koja je nastala u vrijeme razvojačenja Krajine:

Došlo pismo od cara
Paorija nastala
Paorija bila, što si nam donila
Donila nam puno duga
Posto gazda sluga.

Kako su se u zadnjim decenijama opće prilike promijenile, od velikih zadruga nastale su samačke kuće, bit će ovdje prikazani svatovski običaji,

*) Od njemačke riječi „Bauer“

kako su se vršili u Andrijevcima, a gotovo su jednaki bili u svakom selu „brodske regimente“, koji je teritorij poznat još iz turskih vremena i pod imenom „šokadija“.

Dok još djeca idu u školu, biraju i pregovaraju matere o ženidbi i udaji svojih sinova i kćeri. Znade se u selu, koje su kuće bogate, gdje se ukućani slažu, gdje ljudi nisu pijanice, gdje žene ne gazduju, gdje u glavnom vlada mir, ljubav i sloga. Od dobrih otaca i čestitih matera bit će i valjani momci i djevojke. Ima doduše u svakom selu svakakvih ljudi i žena, a tako je i sa djecom. Ima kuća gdje je mnogo ukućana, a malo zemlje, a svaka mati nastoji, da joj kći dođe u bolje, jer će joj u takvoj kući biti život lakši i ljepši. Često međutim sva pregovaranja i obećavanja propadaju. Kad djeca dorastu do momkovanja i djevovanja, traže, ko im je srcu mio. Zato i pjevaju:

Nije blago ni srebro ni zlato,
Već je blago što je srcu drago.

Na eventualni prigovor majke, djevojka će zapjevati:

Sve ću kleti, samo sreću neću
Jer sam sama sreću izabrala.

Iza svršene osnovne škole djevojka se pomalo bolje oblači, drugačije se češlja, dobiva u crkvi mjesto u djevojačkom redu, povezuje po koji dukat, a gdjekada se hvata i u kolo. Dječaci idu za svinjama i drugim blagom. Rezuckaju i šaraju sitne stvarce, koje kradomice darivaju svojim izabranicama.

Uvečer kod povratka od koleba (saloša) u selo ima mladež prilike da se naužije svoje mladosti uz svirku tamburice, dvojnica ili duduka, i uz pjesmu i južukanje. Ma da su noge koliko umorne, osvježit će ih kolo uz dikinu pjesmu.

Pjesmom se mladež razgovara, pjesmom kara — njome ne krije od nikoga ništa. Pjesmom izražava milovanje, željkovanje i bol. U pjesmama je mladenačka ispovijest.

Tri sam dana čuvala goveda,
I ljubila kog mi mama neda.

Nisam znala, nisam virovala
Da je tako, poljubiti slatko.

Rascvao se muškatli,
Mene prosi bogati —
Al je neću ni za koga,
Već za diku svoga

Kad ja igram, pa uz diku nisam
Čini mi se da u kolu nisam.

Moja diko, moje milovanje,
Milovanje, slatko spominjanje

Od kad sam se rodila
Nisam brigu vodila —
Sad se brinem i po noći,
Za koga ću poći.

Diko moja ne slušaj zlotvora,
Zbog zlotvora neću biti tvoja.

Bezbrof je takovih pjesama, koje očituju čuvstva i osećaje mlade duše.

Da i kletve i rugalice imaju u kolu svoje mjesto neka posvjedoče slijedeće pjesme:

Ko' nas dvoje diko rastavio
Taj zelene trave ne gario.
Koliko je na nebu zvizdica
Toliko ga 'vatalo groznica.

Oj Marija, Marija —
Da si malo starija

Al si seko hude sreće
Pa te nitko neće.

Cura se je češljala
Naprid kosu rezala,
Da znaš curo što j' od tebe
Izgledaš k'o ždrebe.

U kolu se hvata momak do svoje djevojke. S njom igra i pjeva, a kad se kolo razide prati je do njene kuće. Putem joj pripovjeda o simpatijama koje ih vežu, objašnjavaju se o zlotvorima koji žele da ih rastave.

Sl. 1. Djevojke iz Andrijevac

Konačno je momak jednom zgodom ipak još pita, hoće li poći za njega. Možda momak to baš i nebi pitao, ali su njemu njegovi ukućani rekli da je vrijeme da se oženi. Djevojci udavači nije ovo pitanje novost, ona to pitanje očekuje, jer se po selu već govori, da je molbenica za ženidbenu dozvolu već poslana. Graničari su se ženili odmah iza navršene 18 godine, a zato im je trebalo dopuštenje od vojnih vlasti³).

Ide jesen, ide Mala Gospa,
Moga dike molbenica došla,
Mila majko, bi l' za njega pošla.

U zadrugi kod jela, kod posla i inače govorilo se samo o ženidbi i o djevojci. Momak je već i sam govorio o tom svojim roditeljima, a ovi ukućanima, koju bi djevojku i da će biti svatova. Treba samo odrediti

dan i kako će se svatovi „otračiti“. Svaka kuća ima svoje kumstvo, a zna se i tko će biti stari svat. Rijetko se događa, da koja kuća mijenja kumove. Kumstvo je svetinja, kojoj se iskazuje najveće poštovanje. Priповjeda se, a ima i danas još po koji slučaj, da kum prolazeći kraj kumovske kuće, pa da i nikoga nema pred kućom ili na prozoru. skine šešir i pozdravi: „Hvaljen Isus, kumova tarabo“.

Premda je poznat dogovor i obećanje među momkom i djevojkom, ipak se sve formalnosti i seoski običaji provode do svadbe i poslije vjenčanja.

Momkova će mati povjeriti svojoj rođakinji ili susjedi, s kojom i inače prijateljuje, svoju odluku i odluku kuće o ženidbi njena sina, pa će je umoliti da ona ide prva djevojčinoj materi i da je pita, bili ona mogla doći i donijeti „milošće“. Razumije se, da će susjeda, kao dobra prijateljica hvaliti momka, momkove roditelje i kuću. Bit će i zavidnika, koji će slati poruku sasvim protivnu. Tu je momak ljenčina i svakakav nevaljalac, otac pijanica, kuća gladna i štošta drugo. Kako je taj način grdnje i objeđivanja za momka i djevojku uobičajen, mnogo se na to i ne obaziru. Ako djevojka ima u isto vrijeme više prosaca, dešava se, da mati ne daje odmah odgovor, pa će „provodačnica“ morati i po nekoliko puta ići hvaliti i pokušavati dok se udavačina mati ne odluči da pošalje povoljnu poruku. Za svoj trud dobiva „provodačnica“ rubinu.

Prošnja. Dobivši povoljan odgovor, sprema mati momkova „milošć“. Ispeći će „peretak“ (kolač od brašna i jaja), spremić u bijelu košaru sitnih kolača, suha mesa i „kulina“, svježeg sira, kajmaka, pečenih jaja i jabuka. Sve će to pokriti lijepim ručnikom i u subotu poslije podne će odnijeti djevojci. Kako se već nadaju, da će djevojka primiti „milošć“, mati djevojčina dočekuje svoju priju i uvodi je u sobu. U kratku razgovoru ona objašnjava svoj dolazak, a mati djevojčina zove udavaču i pita je hoće li da pođe za toga momka. Kad djevojka izjavi, da hoće, dolazi djevojčin otac i kao da se čudi toj prijinoj posjeti. I kad prija objasni dolazak momkove majke, pristaje i otac „u ime Božje, kad je suđeno, nek se djeca uzmu“. Momkova mati daje djevojci pozlaćenu jabuku sa ružmarinom pa se iza toga kaže za djevojku, da je „primila jabuku“.

Na rastanku poljubi udavača budućoj svekrvi ruku i isprati je kroz selo, da selo vidi, da je primila „milošć“ i jabuku i da će biti svatova.

Kolač, nošenje novaca. — Iza toga se sprema momkova kuća da prikupi novac, koji će darovati djevojci.⁴⁾ Starješina kuće zna, koliko su dobivale dotadašnje mlade u njegovoj kući, pa će toliko dobiti i ova „nova mlada“. Za taj novac mlada će kupiti pamuka i drugih potrebitina, od kojih će satkati darove za mladoženjine ukućane i svatove. Mladoženjin otac, stari svat i svekrva idu obično na kolima. Uz novac nose djevojci kolač „u kiselo“ i sitne kolače. Svekrva od svoje strane daruje joj dukate — prema mogućnosti. Ovo je prava prosidba i na nju dolaze prijateljice djevojčine. Kad gosti pođu kući, isprati će ih djevojka sa svojom prvom drugaricom. Ako su došli kolima, onda mlada i njena prijateljica stoje u sredini kola.

Konji, upregnuti u kola, imaju privezane „otarke“ (ručnike). Tako isto dobivaju otarke i svi, koji su bili u prošnji. Otada zovu već udavaču „nova mlada“, a ukućani mladoženjini „snaša“. Ona svekra zove „dādo“ a svekrvu „māma“.

Kad je devojka primila novac za tkanje darova, nastaje briga za drugo darivanje mlade. Za prvi marveni sajam mladoženjina će kuća odrediti marvu, koja se ima prodati, da se pribavi dalji novac, jer je rijetka zadruga koja bi imala veću svotu zajedničkih novaca. Na robni sajam odlazilo bi više kola od momkove strane — gotovo svi svatovi — sa udavačom, da je nakite. Kupovali su joj cipele, ćurak, ćepe, „kožušak s ogledali“, čarape, ogledalo, a ako je kuća mogućna, kupili bi joj i drugih stvari. — Konjima, upregnutima u kola privezani su „otarci“ baš kao u svatovima. Stari svat nosi u kolima na vašar pečeno svinjče od dvije godine, „akov“ vina i kolača. On drži mladu za ruku i vodi je od šatre do šatre da nabavi robu. Rodbina, s otarcima oko vrata ih prati. Kad je sve kupljeno, pođu svi u koji šljivik u selu ili izvan sela, prostru stolnjak i na njega narežu suho meso, pečenku i kolače. Svi sjede na razastrtim „ponjalcima“ te se tako goste. Poslije ručka svi se vraćaju sa sajma mladoženjinoj kući na večeru. To je naravno onda, ako se roba kupuje na vašaru u drugom selu. Ako je sajam u selu, sabire se rodbina kod mladoženjine kuće. Premda je vanjski izgled takve povorke svatovski, sve se odigrava bez pjesme i gajdaša.

Spremanje za svatove. — Darovi. — I ovdje je narod obilatu jesen izabrao iz ekonomskih razloga za držanje svadba. Udavačina je majka pak godinama spremala ruho svojoj kćeri, a od ljeta sprema udavača sama svatovske darove. Mlada mora sve na svadbeni dan „poznat“. Koliko god ima ljudi i žena u mladoženjinoj kući, koliko god djece, ukućana i rodbine, mlada ih „poznaje“. Nekoga rubinom i gaćama, nekoga samo rubinom, žene oplećkom a nekoga stanom. Bliža rodbina dobiva rubinu i gaće, dotično samo rubinu. Uz rubinu je na „jačicu“ (ovratnik) prišiven otarčić, da se čovjek kod rada može od znoja obrisati. Na „stanu“ mora biti toliko otarčića, koliko je djece u tog svata.

Svatovi su bili uvijek srijedu, a ne kao mađarski u ponedjeljak, a švabski u utorak.

Popit kuma. — Naši su graničarski svatovi trajali po više dana. Kad bi se točno uzelo, svatovanje je trajalo i više tjedana. Od žetve, kad devojka primi jabuku, donosi svekrva svake subote kolač, svježega sira sa kajmakom, suha mesa, kulina, pečenih jaja. Na nedjelje kad se udavača prvi i drugi put navjesti, sastaju se kod nje „mali“ i „veliki gosti“⁽⁵⁾. Već sedam dana prije vjenčanja u četvrtak ide starješina kuće i stari svat kumu na večeru, a taj se pohod zove „popit kuma“⁽⁶⁾.

Tim povodom ga zazivaju na svatove i javljaju mu da će svatovi biti u srijedu.

Od četvrtka do nedjelje sprema se po kući, određuje marva za koljivo peče se pita i kolači, dolaze tuđi ljudi i rodbina pa treba da je svega u pripremi.

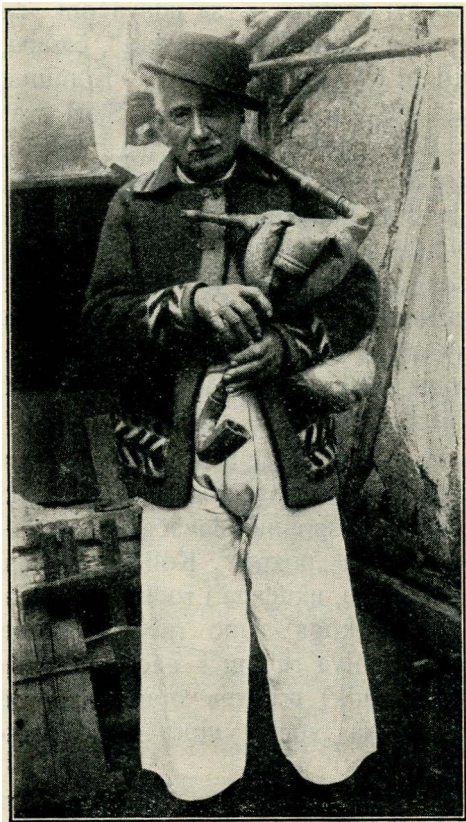
Nedjelja. — Zazivanje. — U nedjelju ide mlada s bocom vina, koju nosi u marami i poziva svoju rodbinu i svoju najbolju prijateljicu. Poziva riječima: „Dete nazdravite, drage volje na ručak“. Udavaču darivaju orasima, jabukama i suhim voćem. Isti dan polazi mladoženjina sestra, a ako ove nema, onda najmlađa snaša momkovoj rodbini i poziva u svatove riječima: „Drage volje u svatove“. I nju također rodbina dariva voćem.

U ponedjeljak se zaklalo jedno ili dvoje junadi, dvoje troje krmadi, dosta živadi, već prema tome s koliko se svatova računa.

Nosit ruvo. — Donit čereg.

— U utorak se opremaju kod mlade kola, u koja se stavlja njezino ruho, da ga mladin otac, brat ili tko drugi od njene rodbine sa „kolauzom“ odveze prije podne mladoženji. Za „kolauza“ se uzima obično susjed, koji je šaljivdžija. On i za vrijeme svatova zamjenjuje gazdu u udavačinoj kući. — U kolima je velik sanduk sa mladim rubinama i odjećom i krevetom. U drugom sanduku su darovi. Na sanducima je „šuškarica“. perina i čepe, a na čepetu jastuci pa sve povezano dugačkom tkanicom.

Na mladoženjinoj kapiji dočekuje kola gajdaš i uvodi ih u dvorište. „Kolauz“ pozdravlja: „Hvaljen Isus prijatelji — evo mi smo došli i donili ruvo“. — „Dobro nam došli!“ — odgovara mladoženjina mati prima ruho i namješta ga u kućaru. — Taj dan je ručak kod mladoženje kod kojega se „pritelji“, t.j. oci mlado-

Sl. 2. Gajdaš

ženje i mlade pa „kolauz“ i stari svat dogovaraju o sutrašnjem rasporedu. „Kolauz“ pita starog svata „sa kolikom će vojskom doći“ da se prema tomu pogodi za „čereg“. Domaćin mladoženjin otac, a tako ni djevojčin otac ne vodi nikakvih pregovora ni pogodbe. Tu dužnost vrše stari svat sa mladoženjine strane, a „kolauz“ sa udavačine strane. Obično je kao „čereg“ stari svat davao obuću govetski but sa čitavom nogom t.j. morali su biti i papci, koji su bili ulašteni Osim toga davao je oko 20 kg svinjetine, pet hljebova, pola akova rakije, akov vina, pet do sedam lojanih svijeća, što su ih sami salili. Ako je mladoženji bilo previše, da toliko da, onda se „kolauz“ zadovoljio i sa manjim „čeregom“. „Čereg se tobože uzimao

za uzinu, koja će biti kod djevojke. Međutim se čereg pripravljaio za susjede „zvanice“ sa lijeve i desne strane.

Dok su gosti u sobi „čavo“⁷⁾ sa kuvačicama nastoji da na kolauzovim kolima učini kakovu šalu, stavljaju mu u kola poginulu kokoš, a na uzde navješaju papira. Na šaraglje će mu objesiti naduvena prazna crijeva. Neoprezan „kolauz“ će to odvesti mladinoj kući, a „čavo“ je kadar, da sam izvadi kokoš i pokaže te rekne, da ju je „kolauz“ ukrao. Predvečer se vraćaju gosti kući, a do kapije ih prati gajdaš.

Svatovac

Kod mladoženje se sabiru svatovi u utorak na večeru. Za prvu večeru je spremljen kiseli kupus i svinjsko kuhano meso. Kum dolazi posljednji. Kad on ulazi, opali djever pištolj, gajdaš svira, a svatice pjevaju i prate kuma u sobu. Tu se veli „ide kum, otvori se sud“. I kuvačice su vesele i javljaju se pjesmom:

Stari svate i debeli kume
Peče vam se od godine june.

Kad se prva večera svrši, gajdaš zasnira kolo, a mladež pjeva i igra. Za večerom kao i za vrijeme čitavih svatova pjevaju se pjesme po osobitoj melodiji. Stari svat se dogovara, koliko će biti svatova, koliko mora biti kola, jer nitko nesmiye ostati da nema mjesta i da ne mora ići pješke. Djeveri se dogovaraju pošto će biti vijenac (30 krajcara).

U isto vrijeme „kuvačice“ su priredile drugu večeru: Lučevine, svinjsko i govedsko meso. Pred kuma se stavlja „sudžuk“^{*)} „Sudžuk“ je pečen na ražnju. Vino i rakiju je spremio stari svat.

Vinci. — U utorak na večer pozvane su udavačine drugarice, da joj ispletu vijenac, a za ostale svatove da prirede ružmarine. Biva da uzimaju i bobice rutvice i bršljana, koje pozlaćuju. Zabilježio sam i jednu od starih pjesama, koja se već davno više ne čuje:

Čija je žurba u ovom dvoru — čije veselje?
— Mili čako ženi sina — pa se vesele
Čija je žurba u ovom dvoru — čije veselje?
— Mila majka ženi sina — pa se vesele.

Upit je uvijek isti, a dopijeva se dalje:

— Mili dida ženi unuka — pa se vesele
— Mila baka ženi unuka — pa se vesele
— Mila braća žene brata — pa se vesele
— Mile sestre i t. d. dok obređaju svu bližu rodbinu.

^{*)} *Sudžuk* je vrsta kobasica od govedskih pluća, jetara, kapure, srca, vimena sa bijelim i crvenim lukom.

*

Crlijeno cviće i plavo
 Tko li ga bere, pribire?
 Ana ga bere, pribire,
 Meće ga čaki na krilo,
 A čako s krila na zemlju,
 Nit moja Ana, nit cviće....

Opet se ponavlja s tim da se u četvrtom stihu govori o majci dalje o svojoj bližjoj rodbini, a svršava ovako:

Crlijeno cviće i plavo,
 Tko li ga bere, pribire?
 — Ana ga bere, pribire,
 Meće ga Ivi na krilo,
 A Ivo s krika u njedra,
 moje je cviće i Ana.

Poslije „vinaca“ razilaze se gosti kućama⁸).

Vjenčanje — Kod mladoženje se u jutro skupljaju svatovi. Djeveri i djeveruše ih dočekuju pjevajući a gajdaš svira. Kola se sabiru pred kućom na cesti, a pred svima je *dobrokonjic* s upregnuta 4 konja, ako su svatovi bogati, a inače sa dva konja. Kad su svatovi sabrani u kolima „uleti“ *dobrokonjic* prvi u dvorište, okrene kola i vrati se natrag pred svatove, da pred svim ostalim kolima uvede svatove u dvorište. — U kolima „dobrokonjica“ je prva mladoženjina rodbina, braća (djeveri) i sestre. Dok svatovi ne odvezu mladu, mora ih biti neparan broj.

Poslije ručka (doručak) dobiva mladoženja roditeljski blagoslov. Na to kum poljubi roditelje u ruku, a iza njega poljubi mladoženja također svoje roditelje u ruku.

Kad svatovi posjedaju kola, opet su „dobrokonjici“ prvi. U kolima pjevaju djeveruše, a tako i u svim drugim kolima ostali svatovi. U drugim kolima sjedi kum sa mladoženjom, a pred njima su svatice. Kumovim kolima upravlja *prikumak*. U kolima starog svata sjede dvije mlade snaše, koje će mladu staviti na krilo, kad je budu vozili na vjenčanje i mladoženjinu domu. Stari svat vozi u kolima malo prase, pečeno na ražnju — što mlade — može biti i od dva dana. U bijeloj torbi nosi kolače, ispečene od prostog brašna, vode i soli. U zadnjim je kolima „čavo“ i gajdaš. Kad stari svat dođe u udavačino dvorište prosipa one kolače po dvorištu da ih djeca kupe.

Još prije odlaska iz mladoženjine kuće već je mladoženjina mati povezala otarčiće na konjske oglavine.

Kroz selo se pjevaju svatovske pjesme po napjevu svatovskom. Kad dođu do mladine kuće, stane „kolija“. Svatove dočekuju „pritelji“ i „kuvačice“. „Kuvačice“ su iza kapije sa svetom vodom pa škrope sve svatove kad zađu u dvorište. „Dobrokonjici“ dolaze prvi, tu ih podvore rakijom i vinom, našto ponovno „izlete“ na cestu i obidu sva svatovska kola, da ih honačno sve dovedu u dvorište. Svatice u kolima „dobrokonjica“ pjevaju:

Seko Ano (ime mlade) otvori kapiju
 Da uleti Ivo (ime mladoženje) u avliju.

Mlada je zaključana u „kućaru“ ili sobici. Svatovi predvođeni kumom starim svatom polaze u sobu. Pred kućnim vratima je položeno korito s vodom — zvano „Sava“, a preko vrata drži kuvačica „čabrenošu“ i veli: „Nemožete unutra, dok ne platite!“. Svatovi pitaju: „Šta košta preko Save?“ — „Dukat“ (bakreni novac od jedne krajcare) — odgovara kuvačica. Mladoženja ide ravno u „kućar“ k mladoj da se pozdrave, a zatim ide i on u sobu. Kum sjedi u pročelju stola na jastuku i čeka mladožnju. Djeveri idu k mladoj u „kućar“ i pitaju, pošto će biti „vinac“. Rodbina mlade se pogada s djeverima, i kad se pogode, djeveri isplate „vinac“ i uđu sa djeverušama u „kućar“. Mlada redom ljubi djevere i djeveruše i veže im „otarke“ (ručnike) oko vrata. — Sada dolazi stari svat u „kućar“ i mladoj koja je do tada bila bosa, obuva cipele. Mlada obuva cipele na djeverovoj kabanici i u njima dobiva od staroga svata sedam „dukata“ (krajcara), tobože za kabanicu. „Čavo“ je kod mladoženje privezao živa pijetla za svoju torbu i sada po dvorištu lovi kokoši, dok jednu ne ulovi, jer veli, da i on „ženi svojeg pitla“.

Dok su djeveri sa djeverušama i starim svatom u „kućaru“ kod mlade, ode „kolauz“ na dvorište i nađe nekoliko žena te uvodi po jednu pred kuma i „pustosvate“ pa pita:

„Hvaljen Isus kume i stari svate! Pošto ste vi došli?“

„Izgubili smo košutu i trag nas je doveo do vaše kuće, pa nam je dajte“ — odgovara kum.

„Kolauz“ pokaže iza sebe staru ženu i pita: „Jeli to?“

„Nije to naša košuta, Naša je košuta mlada i lipa.“

Onda „kolauz“ pokazuje tako više žena i djevojaka, ali kum uvijek odgovara isto: „Nije to naša košuta!“.

„E, kad nije ni to, onda ću pokazati drugu“ na kraju će kolauz.

Mlada već čeka pred vratima sa djeverima i djeverušama, a „kolauz“ je predvede pred kuma i svatove i pita:

„Jeli ovo vaša košuta?“

„To je naša, to je — to je“ odgovaraju svatovi.

Sada mladenku uzme jedna od najbližih snaša za ruku i vodi je do kuma. Tu kuma poljubi najprije snaša, a onda mlada. — „Kolauz“ stupa sada kumu i mladencima i prikazuje mladencima ružmarin u jabuci. Na ružmarinu su povezane crvene i modre vrpčice. Ružmarin i jabuku pripremila je mladenkina sestra ili bliža rođakinja (od 14 godina). Djevojčica izvadi ružmarin iz jabuke i pribode ga mladoženji za šešir ali tako, da mladoženja sa glave ne skida šešira. Običaj je, da mladoženja uopće ne skida šešira osim u crkvi kod vjenčanja.

Za mladom je njena rodbina donijela „otarke“. Ona ljubi redom kuma, prikumka, starog svata i redom ostale svatove, a iza poljubaca objesi svakom otarak oko vrata. Za otarak daje kum mladenki dar u novcu koliko može, a tako isto i ostali svatovi. — Pred kumom je zdjela čorbe bez rezanaca, a u čorbi je komad govedskog mesa (oko 1 kg).

Kad su „otarci“ podijeljeni stane mlada kraj kuma i više se ne mije od njega, dok se ne prikažu darovi, koje joj namjenila njena rodbina. — Darove prikazuje „kolauz“ ovim riječima: „Hvaljen Isus, kume i stari svate! Evo baba priznaje zeta sa rubinom, gaćama i tkanicom“ — pa pri tome dodaje te darove mladoženji, a ovaj kojoj od nazočnih žena da ih spremi, da mu ne smetaju. — Ako ima baka, „priznat će i ona“, čim može, a bude kada kadgod i po koji pravi dukat. Onda dolaze na red braća, sestre i dalji rod. Udavačine drugarice i susjede prikazuju od svoje strane po koju maramu. Zna se, da će se to u prvoj prilici kod njihove udaje njima vratiti. Sve se to napose naglašuje i „priznaje“. Netko „priznaje“ maramu, netko kecelju, suknju i t. d. Sve te darove nanižu na jedan jak konac i objese mladoženji na leđa preko lijevoga ramena. Bude kadkada i po dvadeset do dvadeset i pet marama, koje mladoženja po čitav dan nosi na sebi u crkvu i svojoj kući.

Ako su mladenci iz istoga mjesta, idu odmah iza „prikazivanja“ u crkvu na venčanje. Prije odlaska svatovi se odmaknu od stola, a bliže kumu i mladencima prilaze mladini roditelji rodbina, da se sa mladom oproste i da mlada dobije roditeljski blagoslov. U ovom dirljivom momentu nema pjesme ni veselja, nego suza mladenke i njene rodbine.

Ako je mladenkina kuća blizu crkve, ići će svatovi pješke, a ako je udaljena, voze se kolima. U kolima sa kumom sjedi mladoženja, dok mlada sjedi na krilu snašama, koje se voze u kolima starog svata. Kad svatovi sadju sa kola, idu u parovima: Mlada sa mladoženjom držeći se oboje za „otarčić“ ili maramicu, a za njima idu

Sl. 3. Svatovska jabuka s ružmarinom

kum i stari svat. Tada podje kum u župni ured, gdje plaća vjenčanje i nosi „paroku“ torbu sa govedskim jezikom i okom vina. Gajdaš i „čavo“ ne ulaze u crkvu, nego čekaju pred crkvom, dok se svatovi povrate.

Iz crkve sa vjenčanja vraćaju se svatovi po istom rasporedu domu mladenke. U sobu ulazi najpre „čavo“, zatim kum sa mladoženjom, stari svat sa mladom pa ostali „pustosvati“. U čelu stola kod mladenke sjedne kum i mladoženja na jastucima. Svi muškarci poskidaju šešire samo mla-

doženja sjedi pod šeširom. — Dok se „užina“ (ručak) nosi na stol, pjevaju svatice različne pjesme, koje se odnose na jelo i svatove. I za vrijeme jela se pjeva — dakako da „kuvačicama“ najviše pripijevaju. Kuvačice i mlade snaše nose jelo: čorbu sa rezancima, „ajmokc“ kuhano govedsko meso sa hrenom, „sarmu“ i pečenku s ražnja. Kad se donese kupus, čuje se pjesma:

Sve kupusa, a kad ćemo mesa?

Oj kupuse, da ti tvoje meso.

Kuvačice tako ti nebesa,

ne nosi nam kupusa bez mesa.

Kuvačica skuvala je movu,

Da je barem ugodila kumu.

Kad prestane žamor i nastane tišina, opet će zapjevati:

Oj svatovi, što ste pošutjeli,

ko da niste već tri dana jeli.

Nova mlada stoji iza kuma a ne jede, osim što malo ako izađe napolje. Otuda ona poslovice „drži se ko nova mlada“.

Ako su svatovi za daljim putem, dić će se prije i krenuti mladoženjinu domu onim redom, kako su otišli iz crkve. Kroz selo se pjeva i puca iz pištolja do mladoženjina doma.

Na mladoženjinoj kapiji dočekuju svatove vinom i rakijom. Stari svat pritjera svoja kola pred kuću. Kad stari svat siđe sa svojih kola, skida „novu mladu“. Mlada poljubi svekrvu, koja je razastrla „trubu beza“ (balu platna) od kola do kuće, da mlada po njemu prijeđe u kuću⁹⁾. U trijemu dočekuju mladu i dadu joj čitav hljeb, soli i vina. Kruh ona drži pod rukom, u jednoj joj ruci sol, u drugoj vino, pa kaže: „Evo nosim kruha, soli i vina, da nam bude naša kuća mirna“. Tada poljubi svekra i sveže mu otorak oko vrata pa mu sjedne na krilo, a on joj daruje po mogućnosti pravi dukat.

Kad se svatovi smjeste oko stola onako kako je bilo u mladenkinom domu, zabavljaju kuma, a jetrve odvođe mladu u njen „kućar“. Kad mlada sjedne, jer je već zaista umorna, stavljaju je na krilo muško dijete, a ona tada izvadi iz njedara pozlaćenu jabuku, ljubi dijete i dariva ga jabukom.

Kod mladoženje dočekuju djevojke iz sela, koje inače nisu u svatovima, goste, igraju kolo i pjevaju. Negda su se pri tom dolasku svatova dok je mladoženja jašio na konju, pjevale pjesme od kojih bilježim ovu:

Evo idu svi svatovi,

Zdravi, veseli,

Podigraiva zelen konjic,

Pod đuvegijom,

vije mu se kita smilja,

konju za grivom.

Druge su pjesme tom prilikom

Dajte nama našu drugu — u naše kolo
prošeći se, drugo Ano — sitno, gizado.

Tebe glede mili čako — stojeć na nogu,
Dajte nama našu drugu — i t. d.

Tebe gledi tvoja majka — stojeć na nogu,
 Dajte nama našu drugu — i t. d.
 Tebe glede mili dida — stojeć na nogu

I tako pjevaju dok u stihovima obredjaju čitavu bližu rodbinu.
 Ta pjesma svršava:

Daruj kolo, mili kume — i vrime vam je —
 Ako nećeš darovati — sramota vam je.
 Daruj kolo stari svate — i vrime vam je,
 Ako nećeš darovati — svamota vam je.
 Daruj kolo svi svatovi — i vrime vam je
 Ako nećete darovati — sramota vam je.

Svi svatovi daruju po nešto u rešet, koje stoji na stolu usred kola.¹⁰⁾

Kod mladoženje su svatovi oko stola, na kojemu ima kuhana mesa, od živadi i suhoga mesa, pa tko hoće — jede. Svatice pjevaju i šale se, zabavljaju se nevezano, kako tko hoće. Dakako da „čavo“ ima najviše posla. Njemu je dopušteno sve. Može ako hoće sjesti baš i kraj kuma, a ne zamjera mu se, da uzme i iz zdjele koja je pred kumom. Mlada je za vrijeme večere također u sobi. Pleše sa djeverom za kuma. Poslije se redaju drugi, da s mladom zaplešu. Taj se ples plaća „dukatom“, koje sabire djever za mladu. „Čavo“ zapovjeda gajdašu, koju će vrstu kola svirati. Vele, da se nekada najviše tom zgodom plesalo „pargara“.¹¹⁾

Polaganje. — Mlada i mladoženja idu u određeno vrijeme u kućar, i to oni naprijed, a gajdaš, svatice, djeveri i ostali svatovi za njima. Mlada je na svojoj pletenici imala pričvršćen pozlaćen vjenčić ružmarina, a preko vrata i prsa prekrizenu crvenu ili ružičastu vrpcu. Mladoženja skida mladom najprije vjenčić, a onda vrpcu. Djeveruše skidaju sa mlade gornje haljine do pregača i košulje¹²⁾. — Iza toga se svatovi vraćaju u sobu, a onda se „rasipaju“ polako svojim kućama. — Kad se pred kuma donese „sudžuk“, znak je da je taj dan pirovanja završen.

Svatovi u četvrtak idu po selu. — Kad mlada ustane, povežu joj „šamiju“ oko glave. Nešto se svatova tada već sabralo. Mlada ide na bunar po vodu, a prate je gajdaš i svatovi. Mlada uzima vode i lijeva je u „koršov“ (glinenu posudu), ali objesni djeveri joj posudu izmiču. Kad je ipak posuda puna, nosi je mlada ispred svatova i polijeva im ruke da ih operu. Djever im daje „oplatni otarak“, da obrišu ruke. — Tada mlada poveže svatovima otarke, pa svi sjedaju za „ručak“ (zajutrak). Poslije ručka idu svatovi po selu. Naprijed ide mlada snaša sa najbližom mladoženjinom rođakom a za njima ostali svatovi, pa na kraju gajdaš. Navraćaju se u rodbinske i prijateljske kuće u pohode. Svagdje ih malo pogoste. Snaše — svatice nose sobom košare i torbe i prose za mladu darova — kudjelje, oraha, jabuka i suhoga voća. Djever nosi u „koršovu“ vode i na ruci debeli „oplatni otarak“ da umije darovatelja, ako se nije umivao. Selom idu tako, da kumu dospiju na užinu.¹³⁾ Na tom pohodu kroz selo pjevaju različne pjesme po svatovskoj melodiji, pa i šaljive, kao na pr.:

Naša snaša nezna očenaša
 Mladoženja nezna pozdravljenja.
 Naša snaša nezna očenaša,
 I što znade, to joj nevaljade.

Znade tu zapjevati i mlada:

Lipo j' reći, mi smo diko mladi,
 Još je bolje: u mojoj si vladi.

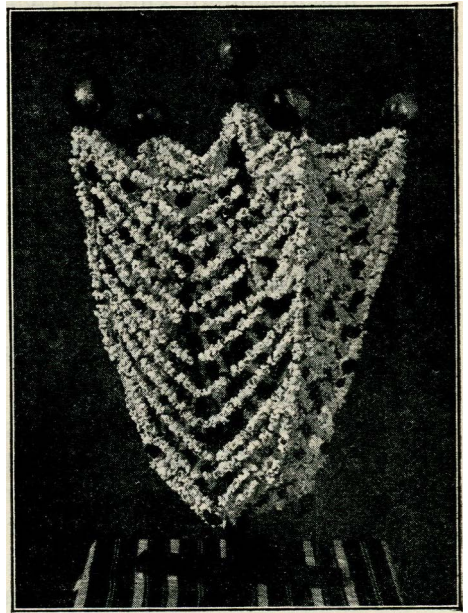
Dok tako svatovi idu po selu, mladoženja sa čuturum, okičenom otarkom ide drugom stranom i poziva svu rodbinu, premda je već u svatovima, za taj dan k sebi na večeru.

Kolačare. — Poslije podne, toga dana, dok svatovi još idu po selu, donosi rodbina mladoženjinoj kući *kolač*. U košari je kruh, pleće, pita i pleteni kolač (*peretak*) od samih jaja. U to su vrijeme vratili i svatovi iz sela. Došao je i mladi kum (onaj koji je bio na vjenčanju). Svi gosti ulaze na kapiju. Koji su blizu, dolaze pješke, a koji su dalje iz drugoga sela, doći će kolima.

Iz svake kuće, iz koje je ma tko u svatovima, donosi se kolač. Žene koje nose taj kolač, zovu se *kolačare*.

Ako je lijepo vrijeme, dočekuju sve goste svatice pjesmama, a na koncu starog kuma i prikumka. Dolazak staroga kuma (oca), strica ili drugoga zamjenika kumova, sa prikumkom objavljuju djeveri pucnjavom. Sve je užurbano. Nosi se vino i rakija. Kola na kapiji staju. Najprije se ponudi pićem kum. a za njim prikumak, koji s njim sjedi sprijeda u kolima; potom će ponuditi kumu i „prikumkovicu“, koje sjede straga u kolima. Djeveruše i svatice pjevaju, djeveri pucaju, gajdaš svira, dok kumova kola „ulete“ u dvorište.

U sredini kumovskih kola su košare s kolačem. Kuma nosi pogaču, a na njoj pitu i „tortu“ (tijesto s kvascem i jajima). „Prikumkovicu“ donosi „pogaču u kiselu“ (kičeni kruh), pitu i pleće. Kum vozi burence vina, zaklana i očišćena brava od godine dana. Brav je okičen: kraj ušiju su mu pribodene ružice ili vijenac, u ušima „obočići“ (naušnice), oko vrata „zrnje“ u šest „struka“. Zrnje je stakleno sjajno, da na svjetlu blješti. U ustima je bravu jabuka ili klip kukuruza. Ružice, zrnje i obočići treba da budu što ljepši jer su to darovi za novu mladu. Na krilu drži kuma i

Sl. 4. Svatovska grana — kumovska jabuka

„prikumkovica“ *jabuku*, koju neki zovu i *svatovska grana*.¹⁴⁾ Ovakva je grana odsječena od vršike jasena ili kojega drugog zgodnog drveta i ima četiri ogranka, a u sredini je uspravan peti ogranak. Da grana dobije pravi oblik, povežu se ogranci uzicom dok je još sirova, pa se stavi u podkrovlje, a neki je stavljaju u dimnjak da se osuši. Takva se „svatovska grana“ ponajviše posuđuje. Da može stajati na stolu, usađena je u drvene „križnice“. „Jabuka“ je nakićena pucavicama („kokicama“), nanizanima na lanenu koncu. Na koncu su kod nizanja u razmaku od neko 10 cm između pucavica stavljeni rarnobojni komadići „čoje“ (crvena, plava ili žuta sukna), šipci i suhe šljive. Takav se niz namota oko ogranaka u serpentinu ozgor do dolje, a u razmaku od neko 10—15 cm. Na šiljke ogranaka nataknu se pozlaćene jabuke. „Jabuka“ stoji u vrijeme večere na stolu pred kumom.

K mladoženjinoj kući na večeru dolaze mladenkini roditelji i „kuvačice“. Sobom ponesu kićenu pogaču, pleće, sitnih kolača i vina.

Prikazivanje. — Prije večere „stari svat“ stane licem o lice kumu pa prikazuje „darove“, koje je donjela rodbina. „Prikazivanje“ ide redom po časti; kumova pogača i brav, onda prikumkov kolač a onda redom darovi svih svata i pustosvata. Uz starog svata uvijek su žene, koje mu kazuju, od koga je dar. To po prilici biva ovako:

„Hvaljen Isus kume i svatovi! Evo ovo je donio kum i kuma. Ta vidite evo debeloga nakićenog brava — svašta — pogača, pita, jabuka, suvi sir i drugi darovi. Bogu na glas, nama na čast!“ — Svaku pojedinu košaru „prikazuje“ stari svat napose, što kićenije, a „čavo“ pridodaje svoje šaljive primjedbe.¹⁵⁾ Sve te košare odnose žene u komoru.

Pripoznavanje. — Poslije „prikazivanja“ mladoj i mladoženji „pripoznaj“ nova mlada svojim darovima. — Stari svat veli pri tome: „Evo veli mlada kuma pripoznaj svojeg kuma rubinom!“ Digne je u zrak i „dalje: „Vidite, kaka je!“ — I ako je stari svat malo rječitiji naklapa i izmišlja, da bude i smijeha. Mnogo mu pomaže i „čavo“. Smieha bude naročito kad dodje na red pripoznavanje djeverima i pustosvatima.¹⁶⁾ — Mlada „pripoznaj“ prikumka „stanom“ (komad beza, platna od tri latka), starog svata „stanom“ od četiri lakta. Na svakom stanu je privezan mali otarčić. Svekra i svekrvu „pripoznaj“ snaha svako rubinom. Iza svekra dolazi prvi djever i dobiva rubinu i gaće. Zaovu „pripoznaj“ velikim oplećkom. Ako su djeveri i zaove djeca, pripoznaj i njih rubinama i oplećcima. — Ostale svatove pripoznaj „stanovima“ od dva lakta.

Darove, kojima mlada „pripoznaj“ kuma, prikumka, starog svata, svekra, svekrvu, i ostale svatove, donose djeveri na maloj motki iz kućara, gdje ih žene poređaju tako, da se red kod „prikazivanja“ ne pokvari. Štap nije „gol“, nego je omotan u otarčić. Djevere prate od kućara do sobe djeveruše, pjevajući sa gajdašem. Kad dođu u sobu, pjevanje i gajde prestaju, da stari svat nastavi „pripoznavajući“.

Darivanje. — Da se oduže, kum, svekar i drugi svatovi, koje je mlada pripoznala, darivaju oni za uzvrat mladu, kako tko može. Kum daje

dukat za rubinu. Prikumak škudu ili dvije. Stari svat isto. Svekar dukat i više a svekrva također. — Zajednički kućanski dar (ako se radi o zadruzi) bio je 10 forinti. Žene koje su u svatovima, daruju svilene i vunene marame. — Dok se „prikazuje“ i „daruje“ stoji na stolu „jabuka“, a ta se za vrijeme večere ukloni. Poslije večere se „jabuka“ „munta“. Djeveri je nose i paze, da tko ne ukrade jabuku sa grane. Ako tko ipak jabuku ukrade, pa ako ga uhvate, globe ga svatovskim dukatom. Riječ „krajcar“ se u svatovima ne upotrebljava, nego se uvijek veli „dukat“. Ako se tko zabuni, plaća globu. Djeveri „muntaju“ jabuku na ovaj način:

„Hoće kum da kupi jabuku i daje za nju pet dukata“ — kažu djeveri. Na to djever ponudi također „dukat“ i veli, da će je ponjeti u drugo selo. Pruža odmah „dukat“ drugom djeveru, koji nosi tanjur, u koji će sabirati „dukate“. Kako je više djevera i ostalih svatova, to će svaki ponuditi „dukat“. Čim ga ponudi, mora ga odmah i uplatiti. Kad im već dosadi, zapast će jabuka nekome od ukućana, koji će je ostaviti mladoj. „Dukate“, ubrane kod „muntanja“ predaje djever također mladoj. — Iza nekoga vremena daje mlada „jabuku“ djeci, da pojedu pucavice i suhe šljive. Poslije toga „muntanja“ mladenkini roditelji odlaze svojoj kući.

Ova je večer puna šale. „Čavo“ izmišlja svakakve vragolije a i drugi svati i pustosvati se zabavljaju igrom i pjesmom.

Igre u svatovima. — Netko ode na tavan ili prevraća kukuruz ili „stubljike“ da načini „*grmljavinu*“.

Za vrijeme gozbe tobože ponestane mesa. Jedan se čovjek sagne, a u ispruženim rukama drži štap, na koji je na kraju nasaden stari zemljani lonac. Preko toga čovjeka, štapa i lonca prebace ponjavu i uvedu ga u sobu govoreći, da je uveden „vol“. Sada „čavo“ svojom kijačom udari po loncu, a čovjek se ispruži na podu — i evo mesa. Tu šalu zovu „*ubijanje vola*“.

Mlin. — „Čavo nekoga povali na klupu i pokrije bijelom ponjavom. Ispod klupe visi privezano sito. Na jednoj strani klupe netko tobože šarafi, a onaj koji leži, udara sa dva štapića po situ. Zbog toga iz sita sipa pepeo, koji se u njemu nalazi. A svatovi plaćaju u novcu, koji se predaje mladoj, — tobože za bolje brašno.

Štajfer (brusač). Jedan čovjek sjedne na stolac prekriženih nogu, pokriven je ponjavom. Čavo pritište nogu onom, koji sjedi i tobože okreće brus. Čovjek koji je pokriven, struže ispod ponjave sa dva tanjura, da se čuje brušenje.

Kako su već svi svatovi izmoreni i promukli, to se kum najkasnije o ponoći — digne, a s njim i ostali svatovi „rasipaju“ se kućama.

Vračke kod svatova.

Kad svatovi u srijedu prije vjenčanja dolaze s mladoženjom po mladu, ona gleda iz „kućara“ kroz prozorčić. Čim ugleda mladoženju ona zdrma

uzdicom, koju su joj već prije u kućar spremili i baci je pod krevet. To je zato, da mladoženju „zažvali“ za čitav život.

*

Ako su djevojku natjerali za neželjenoga momka, stavlja mlada kad ide na vjenčanje, u njedra malu motiku e da bi ga do godine sahranila.

*

Mlada stavlja u njedra ogledalce, da joj djeca budu lijepa.

*

Pred vjenčanje u jutro prije sunca isprede mlada konac i načini na njemu toliko uzlova, koliko godina ne želi djece. Konac opaše oko pasa.

*

Kod ulaza u crkvu gleda mlada da mladoženja prvi uđe, jer tko prvi uđe; prvi će umrijeti.

Kod prvoga ulaska u sobu mladoženjinu mlada će kradomice izvaditi iz njedara jabuku „paradiju“ i bacit će u sobi govoreći: „Jedite jabuku, ne jedite mene!“ Mlada nastoji da mladoženju „poljubi u čelo da neide u selo“.

*

Petak. — Na taj se dan rasprema soba i vraćaju tuđe pozajmljene stvari. Zet ide „babi“ (punici) na „cicvaru“.

*

U nedjelju iza svadbe ide se u Andrijevimu u goste mladim roditeljima. Kao gosti polaze onamo mlada, mladoženja, svekar i svekrva i kuvačica. U nekim selima dolaze gosti u pohode i mladoženjinoj kući.¹⁷

Mladu snašu iz početka svi ukućani paze i privikavaju na kućni red i običaje. U prvom je redu svekrva, koja je pazi i čuva da se ne optereti poslom. Ljude, naročito starije, mora nova mlada izuvati i spremati njihovom obuču, ako je mokra, da se osuši. Svatko se neda izuvati, ali se dešavalo u nekim kućama, da je snaša i po godinu dana izuvala svekra i stričeve, a prala im je i noge.

S vremenom dobije „dan“ i bude „reduša“ kao i druge žene u kući.

Ženidbom mladi par dobiva sva prava, koja u kući imaju i drugi oženjeni parovi.

1934.

Marijan Markovac

¹⁾ Isporedi „Narodna Starina“ II (1923) str. 60.

²⁾ Matija A. Relković, kao graničarski kapetan branio je naredbe Visokog dvora i kažnjavao je muško i žensko, koje nije naredaba poštivalo (V. „Narodna Starina“ II. str. 63) u svojem „Satiru“ o „Piru“ navodi (Satir — IV izdanje — u Osieku 1857).

— — — — —
Treća ludost: Kada isprosite
Vi toliki trošak učinite
Da je veće na toliko spalo
I trošenje toliko nastalo,
Da siroma ženit se ne može,

Koji troška tolikog ne smože.
Jer ti skupiš trideset svatovah
I toliko ženah i hatovah;
Pak pojedu za nedjelju danah
Tvoju hranu na godinu danah:
Što bi tebi s mladom dosta bilo,

Da se ne bi onda potrošilo.
Jošter čovjek nebi ni žalio,
Ni za troškom toliko bolio,
Da ne čine drugačijeg kvara
Koji kuću na zemlju obara
Jer kada se svatovi opiju
Okolo kuće kokoši pobiju;
Mnogo puta baš i hranjenika,
Jer je kod njih tad sloboda nika;
I ostale čine ne podobe
Siromahu svu kuću porobe.

Nego da se kod tebe izliči.

Dalje u Satiru poučava koliko i koga treba u svatovima ovako:

— — — — —
Prem od toga da nitko ne piše,
Al od osam ne trebue više;
Zovni kuma i još starog svata
I djevera, potvorenog brata,
I još jednog, koji razgovara
Al neka ti kuću ne obara.
Pak dobavi bubanj i svirale
Baš ako ćeš i tambure male;
Možeš zovnit i ženskog uha,
Jer je prez njih pir i gostba gluha;
Koje će ti uz bubanj igrati,

Ne pazeći ni što je sramota,
Nek neznaju bar što je grehota.
Sad mi kaži, koju imaš fajdu
Kad ti ljudma ne ispuniš kajdu;
Jer se mlogi ondje i pobljuje,
Kada pojde, teb ne zahvaljuje
Neg ti jošter i mater opsuje
Pak ni tebe, ni pir ne poštuje.
A sutradan, kada dan osvane,
Koji more, taj rano ustane,
Pak on dodje, ni da tebe diči,

Djeveruše snašu zabavljati.
Ako ti je u selu djevojka
To je za te još bolja prilika.
Ti se vjenčaj, pak na ručak idi,
I onaj dan sa gostima sidi;
Igraj, pjevaj i veseli ljude,
Neka svaki dobre volje bude.
Ako li je u drugome selu,
Ti djevojku dovedi veselu,
Pa drugi dan svatove posluži,
Nek se na te nijedan ne tuži.

— — — — —

³⁾ Luka Ilić u „Narodnim Slavonskim običajima“ (Zagreb, 1846) str. 35 navodi „da dečka, koji četrnaestu godinu namiri, višekrat s djevojkom dvadeset i više godina starom, oklepaju, i tako veoma nesmotreno rade, dočim svoju dječtu sa nemilim i ne-dragim okuju. Zaisto kazne su vrédni roditelji, koji za dečake već provehle djevojke uzimaju jer tako medju njimi neslogu i zločesto življenje poziju. A i kako nebi? Kad je mladić u najboljoj dobi, to jest u dvaestpetoj ili šestoj godini, supruga mu već tridesetdrugu ili treću prekorači, a malo zatim se medju babe broji . . . Ovomu bi zlu poglavarstvo lahko moglo doskočiti kad bi zabranilo, da se nitko ženiti nesmie dok ne navérši osamnaestu godinu, kao što to u *graniei* biva.

⁴⁾ Ilić „Narodni Slavonski običaji“ str. 35 veli „Slavonac daje svojoj djevi u kaparu, ako je iole imućan, po jedan ili dva dukata sa toliko škudah i cvancikah, nepazeć na kraljevsku odluku, koja zapovjeda, da se nesmie više nego marjaš (17 krajcara srebra) dati.“

⁵⁾ „Zbornik za narodni život i običaje II Lovretić: Otok“. „*Mali gosti*. Kako je u četvrtak *buklija*, a u subotu upisivanje i u nedilju prvi navištaj, to u nedilju (na dan prvoga *navišćenja*) počinju *mali gosti*, a idu nediljom i sridom do veliki gosti. Mali gosti su divojke i dica iz momkova roda, pa ji matere spremne, da idu snaši, tako zovu isprošenu, u goste“ . . . Djeca daruju snašu, a snaša djecu. Snaša dobivenu milošću sama ne jede, jer se boji vrački.

„*Veliki gosti*. *Užina kod udavače*. Veliki gosti su na dan drugog navišćenja. U velike goste dolazi svekar, svekrva i momkova ponajviše ženska rodbina. Dodu još prije podne, dok je još divojka u crkvi, pa svako ponese svakom u kući po kolač, a osim toga divojki veliki kolač, kolača listarića i kobasicu, i daruju snaju škudama. Kad sidnu za užinu i malo se prizalogaje, dile joj dare, što su joj od kuće poneli. Svekar daruje snaji svilenu suknju; koji su priči rodaci, daruju svileni zapreg, ili maramu sa velikim rojtami, manji rodaci manje marame, a daleki ni ne daruju svilu, nego zejtinke“ . . . „na večernju obuče udavača svoje svečano ruvo, što je imala prije podne u crkvi. Sad na nju meću darove. Najprije obuku priko njenog odila svilenu

suknju, a ako je dvi dobila, potpregnu malo gornju, da se i dolnja vidi. Tako joj meću i marame na vrat, da se jedna ispod druge razaznaje, a male maramice pripaše ko pregu prida se o pojasu.“

6) Ilić u „Narodnim slavonskim običajima“ spominje na str. 40 „*Drugu večer posle primljenih no acah*“ iliti prstena, ide sam djerz dčvojki, kojom se prilikom s njezinim roditelji, dogovori, kada će biti mala reč, ili kako u gradiškoj narodnoj regimenti vele „*popit*“.

7) „Čavo“ je smješno obučen čovjek, inače čovjek šaljivdija. Gdjekad mu pripašu sabl'u i preko njega prebace torbu. U rukama mu je *buda* (buzdovan) okićena otarkom. Pjevaju mu rugalicu:

U čauša žena restrepuša Triju sala nebi namazala
Ni četiri češlja počesljala.

U svatovima ga svi zovu „kapetane“.

Isporedi: *Pukler: Ženidbeni običaji i svatovske pjesme u Hrvata — Zagreb 1882* str. 86 „U samo jutro već počme „čajo“ goste zabavljati. Kod grčko-istočnjaka ima čajo na sebi perušku, suhe paprike vijenac. Sa svojim ogromnim štapom — *budja* zvanim — tjera svatove u hrpu. Budjom lupa o gredu, a na budji ima obično grkljane zaklanih životinja. U katolika je *čajo* mnogo redji.

8) Ilić, *Narodni slavonski običaji* str. 48 navodi pjesmu iz Oriovca (*Rodjakom udavača*).

Pod onom gorom zelenom,	Ni moje cvetje, ni Eva,
I pod najvišom planinom	Ona je tudja zaměna,
Cerljeno cvětje i modro,	Tudjeg će babu zaměnit,
Eva ga bere nabira,	A svojeg će zaboravit.
Siplje ga babi na krilo,	Siplje ga majki na krilo
A babo s krila na zemlju.	A majka s krila na zemlju itd.

Pukler: Ženidbeni običaji str. 86. kaže „Djeveruše pjevaju mladoj pletuć vience (iz Djakovštine);

Odte druge pomozite	Druge odgovaraju:
Našoj drugi vienčac viti	Ti nevjeruj mila drugo,
Sutra će nam putovati	Jer tvoj djever milo laže
U Matine biele dvore	A svatice polaguju.
Matini su bieli dvori	Matini su bieli dvori
Šikom zlatom opleteni	Bielom lozom opleteni
Bielim platnom pokriveni.	Koprivami pokriveni.

9) Ilić također kaže da je mlada išla „po platnu, koje se prostre od kola do banka u kuhinji. Pustosvati iliti pisari dobro ublate noge, i gledaju da prie reda ulete preko platna u kuhinju, jedino iz toga uzroka, da ga ublate. Nu žene na to dobro paze i ustopce za mladenci ga kupe.“

10) Ilić u „Narodnim slavonskim običajima“ str. 63—65 navada pjesme koje se kod dočeka svatova pjevaju „*Djuvegiji*“.

„Evo nama konj zelenko pod djuvegiom
Nosi nama kitu smilja konju za grivom.
Oj ti kume, dragi kume, hajde u kolo,
I povedi lipu snašu, što si doveo.“

„*Udavači*“, „*Obadvojici*“, „*Kad kum u kolo dojde*“.

„Dragi kume, mili kume,
Daruj nam kolo,
Ja l' jabukom, jal l' jaglukom
Jal snašom našom.
Ako nećeš darivati
Sramota ti je.

Ova se pjesma svim svatovima pripjeva, samo da se imena časti mjenjaju.“ (Oriovačke). „*Inim svatovom*“.

„Dojdoše, doletiše muštulungjie,
Idu li vam svi svatovi zdravo veselo?
Igra li vam konj zelenko pod djuvegiom?
Vode li nam našu snašu, srčcu koristnu?
Ajd' u kolo dragi kume, i vrime ti je!
Ako nećeš ić a (u) kolo, sramota ti je!
Ajd' u kolo stari svate i vrime ti je! itd. (Podvinjska).

(Sravni Fr. Wanjček Professor „Der Ehrentag in Podvin“)
Kad su svi svatovi u kolu, mladencem

Kakva žurba, kakvo veselje,
Čako ženi sina svoga
Pak se veseli.
Kakva žurba, kakvo veselje
Majka ženi sina svoga
Pak se veseli, itd.“ (Oriovačka).

*

Mijat Stojanović: „*Slike iz života hrvatskoga naroda*“ Zagreb 1881, na str. 235
„Svatove dočeka u momkovu dvoru kolo djevojakâ pjevajući:

Silaze se svi svatovi u bieli dvor,
Igra nami konj zelenko pod mladoženjom,
Vije mu se bielo perje baš za kalpakom.

Kumu

Davor jesi mili kume, daruj nam kolo
Ništa manje od dukata, sramota ti je,
Ako više ti daruješ, tvoje poštenje.

Mladoženji

Gjuvegija, mlad junače! daruj nam kolo,
Čini nam se Lado mazo, ti se ponosiš,
Što s' doveo mladu ljubiu, rušnu djevojku.

Nevjesti

Oj nevjesto, košutice, daruj nam kolo,
Nemoj kriti bielo lice i modre oči,
Kojima si očarala gjerza svojega.

¹¹⁾ *Zbornik III Lovrečić: Otok* str. 102 „Pargara“

Ajde malo šantava pargara,
Gore skočim, dole idem sama!

„Jedan korak livo, jedan desno, a na mistu četiri put poskoče. To rada igraju u svačová, kad na čizme metnu mamuze.“

¹²⁾ *Zbornik II, Lovrečić: Otok* str. 451

„U kućaru se nećaju, ko će prije leći, jer vele: ko prije u postelju, prije i u grob. Gajdaš sidne na postelju i ne ide dole, dok kum ne dođe i ne plati mu sedam krajcara. Onda djevojka izuje momka i udari ga opetkom u čelo, a on njoj izvadi iglu timenjaču iz pletenice. Mlade pokrije sam kum ćebetom, a čauš im se priti rukom i i koješta naklapa. Kum, koji je ozbiljniji, metne škudu na ćebe. Čauš klima glavom i veli: „Eto mene oko pol noći, da vidim, gdi je škuda!“

Mnogi mladenci ne dopuštaju ove šale pri „*polaganju*“, — — — „a dosad je bilo kako kuća naredi, pa se stidilo dite roditelja, roditelji diteta, a morali su činiti što drugi kaže“.

Stojanović: Slike iz života hrvatskog naroda str. 236.

„Gajdaš napiri gajde, kum i stari svat prate ih, a čauš predvodi. Kad oni u ložnicu, već nadju onde, da je jedna od pustosvaticah zauzela postelj i drži u naručju u pelene povijenu mačku. Ova neustaje iz postelje, dok kum i stari svat neplate po nekoliko dukata.“

Mladenci kleknu i pozdrave Gospu. Mladoženja skine svojoj ljubi s' glave vienac djevojački, a ona njega izuje i tad se svuku i legnu u postelj. Kum ih pokrije čebetom, a čauš tom prilikom provodeć šalu zasieca sabljom u gredu nad posteljom govoreć: Jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, (do dvanaest) sinova bilo! Kucne čauš još nekoliko puta sabljom iza ovog govoreć: Evo i dve, tri kćeri, da otac i mati ne ostanu bez zeta dobra prijatelja.“

Pukler: Ženidbeni običaji (Djakovština).

„Objed započne i veselje traje do pol noći, kada kum, djever, gajdaš i djeveruše podju u zgradu mladoženje „na polaganje“, gdje mlada muža izuva do rubine. On nju na to izuje i rasplete joj kosu.“

Gajdaš se je već prije naslonio na postelju i ne će se maknuti, dok mu kum ne plati nekoliko desetaka. Legnuše mladi, gajdaš ih pokrije i metne na postelju nekoliko novčića. Prisutni ih svi na to blagoslove.

Pred zgradu metnu svatovi drva, bureta itd., a to se nesmije odneti, dok ne iskupi kum odijelo mladoženje, koje je iz zgrade gajdaš ukrao, a djever mora odkupiti ukradeno odijelo mlade.“

¹³⁾ U nekim mestima je užina kod mladoženje, kod kojeg je „prikazivanje i pripoznavanje“, a večera kod kuma, na koju ide svekar i svekrva.

¹⁴⁾ *Zbornik II: Lovretić: Otok „Užina kod mladoženje“* str. 453.

— „Kuma ponese na velikoj zdili onu pečenu svinjsku glavu, što je od juče ostala, pa veliki kolač i na kolaču kuvano suvo pleće. U kolač je zabodena grana zove se *kravalj*. Ta je grana iskitita kokicama, orasima, jabukama, a više put budne i po koja šarena tikvica i mala košarica.“

¹⁵⁾ Slične riječi kod „prikazivanja“ i „pripoznavanja“ rekao bi, da su sami improvizirali.

Stojanović: „Slike iz života hrvatskog naroda“ 237

Čauš govori: „Hvaljen Isus kume i stari svate i ostali svatovi i uzvanici! Evo pobrinula se naša kuma da ne budemo gladni i žedni, i donijela mrvicu kruha, pečena komarca, kap vina i pol kapi rakije, nebi se čovjek mogao otrovati, što je donela. — Brez šale, donela nekoliko peći kruha, pečena vola, dovukla hardove (lagve, velika burad) vina i rakije. — Bogu na glas, nami na čast.“

¹⁶⁾ *Stojanović u „Slikama“* str. 238 zabilježio je ovako:

„Pomozi Bog kume i stari svate, i vi drugi prišipetlje! Evo naša mlada košuta poznaje svoga kuma i kumu lijepim darom, svilenom košuljom; evo gledajte, srmom je vezena, zlatom punjena, na vjetru bi poletila; a kumu poznaje oplećkom i otarkom tanka platna, da bi ga mogo provući kroz burmu, da je burma kolik obruč sa kace! Al nek se ne uzda kuma u ovo, nego neka rano rani i prede, kao što čini mlada kuma!“

Ilić: „Narodni slavonski običaji“ str. 70

„Hvaljen Bog, kume i stari svate, poslo Bog da se veselimo evo naša mlada košuta poznaje svoga kuma i kumu, s onakovim darom, kakovim je moguća; al' nek' se kuma u ovo neuzda, nego neka ju kum puta, da ne hërče, nego marljivo vretenom zvërče, kao mlada kuma. Eto gledajte, kako je tanko izprela, mogo bi sve kroz prsten provući, da je kao plužno koleso velik.“

¹⁷⁾ *Stojanović: „Slike“* str. 239.

„U subotu sprema se čast za nedjelju. Na tu čast sazovu se svi svatovi i tast punica kano prvi i najmiliji gosti. U nedjelju na večer drži se dražba nad zelenim gorami, nad kićenim granami.“